

Res. H. ref. 750 k

Sammlung deutscher Drucke
1450 bis 1912

Erworben mit Mitteln der
Volkswagen-Stiftung

Wilhelmus. Rasalonus. No.

ACTA

ET RES GE

S T A E,

D. MARTINI LV THER I,
in Comitij Principū Vuor
maciæ, Anno
M D XXI,

IN NOMINE I H E S V,

M. D. XXI.

ACTA, & res gestæ D. MARTINI
Lutheri, Augustiniani, in comitijs
Principum Vuormaciæ.

POST DOMINICAM, MISERICOR
dia domini, feria tertia, Doctor Martinus
LUTHERVS, professione Augustinian. Vuor
maciam inuectus est, Anno Dñi post Millesimum
Quingentesimū, uigesimo primo : uocatus a CA
ROLO Imperatore, eius appellationis .v. Rege
Hispaniarum, Archiduce Austriæ, &c. qui primo
Imperij sui anno, prima Comitia in hac urbe Re
gia celebrauit. Cum autē ante triennium, para
doxa quædam disputanda proposuisset Vuitten
bergæ, urbe Saxonum, D. Martinus, aduersus ty
rannidem Romani Episcopi : quæ lacerata sunt
interim, & exusta a multis, a nullo tamen aut scri
pturis, aut rationibus conuicta : cœpit res ad tu
multū spectare, uulgo causam Euangelij aduer
sus clericos tuente. Et ob id bonum uidebatur,
instigantibus Ro. Legatis, ut accerferetur sctia
li Cæsareo, & literis salui conductus in hoc a Cæ
sare & Principib. datis, Accersitur. Venit: ac dis
uertit in curiam Rhodiensium. ubi hospitio col
lectus est, & a multis Comitibus, Baronib. Equi
tibus auratis, Nobilib. sacrificis & prophanis, in
a ij

Carolus
quintus.

Causa
lutherana.

BSB
MÜNCHEN

vv/94/295

unam usque noctem salutatus ac requisitus.
 Altero die post aduentum, feria quarta, uir nobi-
 lis, & magister equitum Imperij genuinus, Vlrichus
 de Pappenheim, a Cesare missus, ante praedicti
 tempus uenit, indicans Doct. Martino, Caroli
 mandatū, ut hora pomeridiana quarta, apud Ce-
 sareā maiest. Principes Electores, Duces, & reli-
 quos Imperij ordines cōstituatur, auditurus ad-
 quid uenerit. Quod D. Martinus, ut debuit, beni-
 gne accepit.
 Ac statim post horam quartā auditam eius diei
 uenit d. Vlrichus de Pappenheim, & Casparus
 Sturm fœtialis per Germanias Cæsareus, quo ca-
 duceatore Vuittenberga fuit excitus, ac Vuor-
 maciā usque deductus D. Martinus. Inuitauerunt,
 ac comitabantur per hortum curiæ Rhodiensium
 in diuersorium Palatini comitis hi duo. Et ne quid
 a turba pateretur, quæ in iusto ad Cesaream do-
 mum itinere magna fuit, per gradus quosdam, quasi
 furtim, in Auditorium deuenit. Non tamen latu-
 erunt multos, qui ab ingressu uix ui prohibebantur.
 Plurique casulas conscenderunt, studio uisendi.
 Cum autē stare in prospectu Cæs. maiest. Prin-
 cipum Electorum, & Ducum, breuiter, omnium Im-
 perij ordinum qui tum Cæsari adfuere, D. Mar-
 tinus cōmonebat ab Vlricho de Pappenheim,
 ne quid loqueretur non questum. Ita tum Cæsa-

Vlrichus
de Pappē-
heim

C. Sturm,
fœtialis.

reā maiest. orator, Ioannes ab Eck, Officialis ge-
 neralis episcopi Treuerens. latine primū, deinde
 germanice, eandem sententiam in hunc protulit
 modum.

Cæs. maiest. huc te Martine Luthere acciuit, his
 duabus de causis. Principio, ut libros hactenus
 tuo nomine uulgatos agnoscas hic coram, si tui
 sint. Deinde, iam agnitos, an omnes pro tuis ha-
 beri, an quicquā ex eis reuocare uelis?

Ad hæc D. Hieronymus Schurff, suicerus sanctæ
 Gallæ, qui a Martino stetit, exclamauit. Intitulen-
 tur libri. Hic Officialis Treuerens, ex libris Doct.
 Martini eos qui Basileæ simul sunt excusi, nomi-
 natim recitauit. Inter quos etiā numerabantur
 Cōmentarij in Psalterium, libellus De bonis ope-
 ribus, Cōmentarium in orationē Dominicā. Pre-
 ter hos alij libelli christiani, non contentiosi.
 Post hæc, & ad hæc D. Martinus ista reddidit ger-
 manice, ac latine,

A Cæs. maiest. duo mihi proponuntur. Primū,
 an libros omnes meū nomen habētes, pro meis
 habere uelim. Secundum, an stare, an uero quic-
 quam reclamare, ex his quæ hactenus euulgari in
 animum induxerim.

Ad quæ respōdebo ut potero breuiter, & recte.
 Primū, libros iam nominatos, non possum non
 amplecti pro meis; & eorum quidē nihil unquā

a iij

To. ab Eck
orator
Cæsaris

Cur acci-
tus.

D. Hiero.
Schurff.

Responso
Lutherie

A C T A L V T H E R A

Verbi di
uini maie
stas.

diffitebor. Cæterum quod sequitur: ut uel assen
tirẽ pariter omnia, uel reuocem quod citra scri
pturæ testimonium dictum putatur. Quia de si
de est quæstio, & animarum salute: & quia diuini
num uerbum concernit, quò nihil maius est tam
in cœlo quam in terra: quod nos merito reuere
ri conuenit omnes: temerariũ ac iuxta periculo
sum fuerit, me quicquã incogitatũ proferre. Cũ
& minus q̄ pro re, & maius quã pro uero, non
premeditatus alserere possum. Quorũ utrunq̄
me in sententiã deducet quam Christus tulit, cũ
ait. Qui me negauerit coram hominibus, nega
bo eum coram patre meo qui in cœlis est. Peto
hac de causa, & quidem suppliciter a Cæs. mai.
nostra, spacium deliberandi: ut citra diuini uer
bi iniuriam, & animę meæ periculum, interroga
tioni satisfaciam.

Ex eo Principũ coepit deliberatio: quam ita red
didit Officialis Treueren̄.

Orator
Cæsaris.

Et iam, si tu Martine, ex mandato Cæsareo satis in
telligere potueris, ad qd accersitus sis: ea de caus
sa iam indignus, cui longior cogitandi mora de
tur: tamen ex ingenita clementia, Cæs. mai. diem
unum indulget meditationi tuæ: ut cras ad horã
eandẽ coram cõpareas, ea conditione, ne scriptã
sententiã tuam proponas, sed uerbis exequaris.
Post hæc D. Martinus per fætialem redditus est

Deliberã
di dies de
tur.

N A V V O R M.

hospitio suo. In qua re non fuit pretereundum,
quod inter eundum, ad audiendũ Cæsaris man
datum, & cum iam esset in ipso Principũ confes
su, Lutherus ab alijs alia uoce cõmonebatur: ut
esset forti animo, ut uiriliter ageret: ne timeret
eos qui corpus tantũ possint occidere, animam
non possent: sed potius reuereretur eũ qui posse
ret & animã & corpus in gehennam detrudere.
Item. Cum steteritis ante Reges, nolite cogitare
quid loquamini. dabitur em̄ uobis in illa hora.
Quidam ex circũstantibus clamauit, Beatus uẽ
ter qui te portauit. Sic iste consumptus est dies.
Sequenti feria quinta, post quartam pomeridia
nam, uenit fætialis: & assumptum D. Martinũ in
curiam Cæsaris perduxit: ubi propter Principũ
occupationes ad sextam usq̄ mansit, expectans
in magna hominũ frequentia, se ipsam conteren
te præ turba.

Conforta
tur ab ami
cis.

Fætialis
Lutherũ
uocat.

Cũq̄ confessus factus esset, & Martinus astaret,
prorupit Officialis in hæc uerba.

Cæs. maiest. hanc horam tibi dixit, Martine Lu
there. Quandoquidẽ libros quos heri recensui
mus, tuos esse palam recepisti. Cæterum ad quæ
stionem, an quicquã eorum irritum haberi uel
les, an omnia probares quę profiteris delibera
tionem petisti: quæ nunc finem habet. Etiã si iu
re impetrare nõ debueras, longius cogitãdi spa
re impetrare nõ debueras, longius cogitãdi spa

Orator
Cæsaris.

A C T A L V T H E R A S

ciū: qui tanto tempore sciūisti, ad quid uocare ris. Et fidei negotium, tam certum omnibus esse cōueniebat: ut quisq; quocunq; tempore postu-
latus, rationem eius certam & constantem red-
dere possit: nedum tu tantus, & tam exercitatus
Theologiæ professor. Age, tandē responde Cēs-
sareæ postulationi, cuius benignitatem in impe-
trando cogitādi spacio sensisti. Vis ne libros tu-
os agnitos, omnes tueri? An uero quicquam re-
tractare? Hæc latine, & germanice dixit Officia

M. L. H. /
sberius.

lis, latine tamen uirulentius quā germanice.
Respondit D. Martinus & ipse latine, & germa-
nice: quanquā suppliciter, tacite, ac modeste, nō
tamē sine Christiana animositate, & constantia,
& ita, quod cupierūt aduersarij, orationē & ani-
mum abiectiorem. Sed multo cupidissime expe-
ctarunt reuocationem: cuius spem, expetito de-
liberandi spacio, nonnullam conceperunt.

D I C T I O D. M A R T I N I L V T H.
coram Cēsare Carolo, & Principibus,
Vuormaciæ, feria quinta post, miseris
cordia Domini.

Oratio
Lutheri.

SERENISSIME P. Imperator, illustrissimi
Principes, clementissimi domini, ad præsi-
xum mihi hesternō uesperī terminum obediens
compareo: per misericordiā dei obsecrans, fere-
niss. maiest. uestra, dominationesq; uestræ illu-

N A V V O R M.

striffime, dignētur causam hanc (ut spero) iusti-
tiæ & ueritatis, dementer audire. Atq; si per im-
peritiā meam, uel dignos titulos cuiquā non de-
dero, uel quocunq; modo in mores, gestusq; aus-
licos peccauero, benigniter ignoscere: ut homi-
ni non in aulis, sed in angulis Monachorū uersa-
to: qui nihil aliud de me testari possum, q̄ ea sim-
plicitate animi hætenus me docuisse, & scripsis-
se, ut tantū gloriam Dei, & sinceram fidelīū Chri-
sti institutionem spectarem.

Protesta-
tio Lutheri

Sereniss. Impator, illustriss. q; Principes, ad du-
os illos articulos, heri per S. maiest. uestrā mihi
propositos, scilicet, an libellos recensitos, & no-
mine meo euulgatos, agnoscam meos: & in his
defendēdis perseuerate, aut reuocare uelim? de-
di paratum & planū meum responsum super ar-
ticulo priore, in quo adhuc persisto: persistamq;
in æternum. Esse uidelicet eos libros meos, meo
q; nomine, a me euulgatos, Nisi forte interim ac-
ciderit, ut æmulatorum uel astutia, uel sapiētia im-
portuna, quicquā in illis mutatum, aut depraua-
te excerptum sit. Nam aliud plane non agnosco
nisi quod mei solius est, & a me solo scriptum, ci-
tra omnis cuiusuis industriæ interpretationem.
Ad alterum uero responsurus, rogo S. maiest. ue-
stra, & D. uestrę dignentur animū aduertere. Li-
bros meos non esse omnes eiusedē generis. Sūt

Ad primū
articulum

Ad secun-
dum arti-
culum.

b

ACTA LVTHERA

Fidei ne-
gorium.

enim aliqui, in quibus pietatem fidei & morum, adeo simplicit̃ & Euangelice tractaui, ut ipsimet aduersarij cogantur eos confiteri, utiles, innoxios, & plane dignos lectione Christiana. Sed & Bulla, quanquã sæua & crudelis, aliquot meos libros innoxios facit: licet & hos damnet, iudicio prorsus monstrifico. Si itaq; hos reuocare inciperem: obsecro quid facerem, nisi quod unus ex omnibus mortalibus, eam ueritatē damnarem, quam amici & inimici pariter confitentur, solus omnium confessioni concordari reluctatus.

Bulla Le-
onis.

Papistari
negotium.

Alterum genus est, quod in Papatum, resq; Papistarum inuehitur: tanquã in eos qui suis & doctrinis & exemplis pessimis, orbem Christianũ, utroq; malo & spiritus & corporis uastauerit. Nam id neq; negare, neq; dissimulare quisquã potest, cum experientia omnium, & uniuersorũ querimonia, testes sint: per leges papę, & doctrinas hominum, conscientias fidelium miserrime esse illaqueatas, uexas, & excarnificatas: tum res & substantias, præsertim in hac inclyta Germaniã natione, incredibili tyrãnide deuoratas, deuorariq; adhuc sine fine, indignisq; modis. Et suis met ipse cantat (ut dist. ix. & xxv. q. i. & ij.) ut Papę leges & doctrinas, Euangelio, aut patrũ sententijs cõtrarias, pro erroneis & reprobis habeantur. Si igitur & hos reuocauero: nihil aliud

NAVVORM.

præstitero, quam ut tyrannidi robur adiecero: et tantæ impietati iam non fenestras, sed ualuas aperuero, grã saturæ latius & liberius quam hactenus unquam ausa fuerit: & fiet in re huius reuocationis, testimonio licentiosissimę, impunisimęq; nequitia, illorum regnum misero uulgo longe intolerabilissimum, & tamen roboratum & stabilitum: præsertim si iactatum fuerit, id a me factum autoritate serenissimæ maiestatis uestre, serenissimi totiusq; Romani Imperij. Quantum ego, DEVS bone, tum fuero

operculum nequitia & iniquitatis.

Tertium genus eorum est quos in aliquot priuatos, & singulares (ut uocant) personas scripsi: eos scilicet, qui & tyrannidem Romanam tueri, & pietatē a me doctam labefactare moliti sunt. In hos confiteor me fuisse acerbiorē quã pro religione aut professione deceat. Neq; em̃ me factum aliquem facio: neq; de uita mea, sed de doctrina Christi disputo. Nec hos reuocare integrũ est mihi. q̃ ea reuocatiõ iterũ futurũ sit, ut tyrãnis & impietas meo patrocinio regnēt & sequiãt in populum dei, uiolētius q̃ unq; regnauerint. Tamen quia homo sum, & non deus, alio patrocinio meis libellis adesse nõ possum, quã ipse do

Priuatorũ
negotium.

b ij

Christus. minus meus IHESVS Christus affuit suę doctrinę. Qui cū coram Anna de sua doctrina fuisset interrogatus, & a lapam a ministro accepisset, dixit: Si male locutus sum, testimoniū perhibe de malo. Si Dñs ipse, qui sciebat sese errare non posse, non tamē detrectauit testimonium aduersus suam doctrinam audire, etiam a uilissimo seruo, quanto magis ego scē, nō nisi errare potens, debeo expetere & expectare, si quis testimonium reddere uelit aduersus meā doctrinam. Itaq; rogo per misericordiam Dei, S. maiest. uestra, illustris. dominationes, aut quicūq; tandē uel summus, uel infimus possit, reddat testimoniū, conuincat errores, superet scripturis Prophetis & Euangelicis, paratissimus em̄ ero, si edoctus fuero, quencūq; errorem reuocare: eroq; primus qui libellos meos in ignem proijciam.

Ratio. Ex his arbitror liquidum fieri, me satis curasse & ponderasse discrimina & pericula, seu studia & dissensiones, meę doctrinę occasione, in orbe excitata, de quibus heri grauiter & fortiter admonitus fui. Mihi plane omnium iucundissima facies ista in rebus est, uidere ob uerbum Dei, studia et dissensiones fieri. Is enim est uerbi Dei cursus, casus, & euentus. Nā dicit: Nō ueni pacē mittere, s; gladiū. ueni. n. separare hoīez aduersus patrē, filium, &c. Proinde cogitandū nobis est: quā de

Testimo-
nia scriptu-
re aduer-
sus se petit

Verbi dei
cursus, ca-
sus, & eue-
tus.

us noster sit mirabilis & terribilis in consilijs suis: ne forte id quod post, tantis studijs tentatur, si a damnato uerbo Dei exordiamur, uergat potius in intolerabile malorum diluuium: & curandum sit, ne adolescentis huius optimi Principis Caroli (in quo post Deum multa spes est) infelix, inauspicatū fiat Imperium. Poss em locupletius exemplis scripturę, de Pharaone Rege Babylo- nis, & Regibus Israel rem declarare: qui tum sese maxime perdidit, cum sapientissimis consilijs sua regna pacificare & stabilire studuerunt. Ipse est enim qui comprehendit astutos in astutia sua, & subuertit montes antequā cognoscāt. Itaq; timere, Dei opus est. Non hæc dico, quod opus sit mea uel doctrina, uel monitione, tantis uerticibus, sed quod obsequiū meę Germaniæ debitum subtrahere non debuerim. Et his me S. maiest. uestre, dñationib. q; uestris cōmendo: humiliter rogans; ne patiatur studijs aduersariorū, me sine causa sibi reddi inuisum.

DIXI.

His dictis, Orator Imperij increpabundo similis, dixit me non ad rem respondisse: nec debere in dubiū uocari: quę olim in Concilijs essent dānata & definita: ideo a me peti simplex, non cornutum responsum, an uelim reuocare, uel non?

HICEGO. Quando ergo S. maiest. uestra, do-

b iij

Ab exem-
plo.

Orator
Cæsaris.

M. Luthe-
rus.

ACTA LUTHERA

minationesq; uestre, simplex respōsum petunt :
 clabo illud, neq; cornutū, neq; dentatum, in hūc
 modum. Nisi conuictus fuero testimonijs scri-
 pturarum, aut ratione euidente (nā neq; Papæ,
 neq; Concilijs solis credo. cum constet eos erras-
 se sæpius, & sibiipsis contradixisse) uictus sum,
 scripturis a me adductis, & capta conscien-
 tia in uerbis Dei, reuocare neq; possū,
 neq; uolo quicquam. cum contra
 conscientias agere neq; tutū,
 neq; integrum.

GOTT

HELF MIR ARMEN.

Amen.

ORATIONEM hanc a Doct. Martino habitam,
 in consultationem deduxere Principes. Exami-
 natam conuellere cœpit Officialis Teruerensis,
 hoc pacto.

Orator
 Cæsaris.

Inmodestius tu Martine respondisti, quam tuam
 personam deceat, & adeo non ad propositū. Li-
 bros uarie partiris: uerum ita, ut ad interrogatio-
 nem nihil faciāt omnia, Quod si eos recantases
 in quibus errorum tuorū magna pars est, haud
 dubie, Cæsarea Maiestas, ex ingenita clementia,
 reliquorum qui boni sunt, persecutionem nō to-
 leraret. Atqui tu quæ uniuersale Constantiense
 concilium damnauit, ex uniuersa Germanica nā

Non ergo
 omnes da-
 nandi.

NAVVORM.

tionē cōgregatum, resuscitas: & per scripturam
 uinci uis. In quo uehementer delyras. Quid em̄
 attinet, nouam disputationem celebrare de re-
 bus per tot sæcula, ab Ecclesia & Concilio con-
 demnatis? Nisi forte cuiuis, de quocunque red-
 denda ratio est. Quod si semel peruicerit: ut scri-
 pturis conuincendus sit quicumque Concilijs &
 Ecclesiæ sensis contradicit: nihil habebimus in
 Christianitate certum uel determinatum. Et hæc
 causa est, ob quam Cæsarea Maiestas,
 a te petit respōsum simplex ac pla-
 num, aut negatiuum, aut affir-
 matiuum.

Num uis omnia tua pro catholicis tueri?

An uero quicquam ex eis reuocare?

SED & nihilo secius rogauit Doctor Martinus,
 ne se contra conscientiam a sanctis scripturis ca-
 ptam, & impeditam, sine contradicentium mani-
 festarijs argumentis, ad reuocandum cogi pate-
 retur Cæsarea Maiestas. Responsum quod peti-
 tur non cornutum, simplex, ac rectum, non aliud
 habere, quam quod iam, ante quoque dedisset:
 nisi sufficientibus argumentis, conscientiam ab
 illis, quos ipsi uocant, erroribus, captam explica-
 rent aduersarij, nec se posse ex retibus abire qui-
 bus esset inuolutus. Nō protinus uera esse quæ
 cuncq; Concilia statuerunt: imo errauerunt Con-

M. Latbe-
 rus.

Concilia
 ersasse.

ACTA LV THERA

cilia, & sibiipsis sæpe contraria definierunt. Propterea non ualere contradicentiũ argumentum, se posse ostendere, quod Concilia errauerunt: reuocare nõ posse quod sedulo proclamaret scriptura. Cui epiphonematis loco adiecit,

Exclamatio.

DEVS ADIUVET ME.

Ad quę nihil est responsum ab officiali, nisi paucissimis: quod ostendi non possit, Concilium errasse. Martinus uero, se posse, ac uelle promisit. Cum iam aut tenebrę totum Auditorium habebant, propterea suam quisq; domũ abiuere. Descendentem a Cæs. mai. & tribunali, Hispanorũ bona pars, ronchis & plena subsannatione, hominẽ dei Lutherũ, longo rugitu psequuti sunt. Feria sexta post, Misericordia dñi, cum cõuenissent Principes Electores, Duces, cuiuscunq; status ordines, qui consultationibus adesse solent, scriptum autographum hæc habentem, in Senatum misit C A E S A R.

Irideatur
pir Dei.

Caroli sententia scripta ad Principes

Maiores nostri, & ipsi christiani Principes, fuerunt nihilominus ecclesię Romanę audientes. Quam nunc Doctor Martinus impugnat. Et quæ, ne latum quidẽ unguem ab erroribus discedere in animum sumpsit, nõ possumus nos cum decore, a maiorum exemplo desciscere, in antiqua fide tuenda, & Romanę sedi auxilium ferendo. Ipsum autẽ Martinum, & adherentes, excõmuni

NAVVORM.

catione prosequemur. Et si quę alię patent ad extinguendum uia. Datum tamen, & adscriptum scedus uiolare nollet: imo daturũ operam, ut saluus eo redeat unde est et accitus.

HANC Caroli sententiã uersauerunt Principes Electores, Duces, Imperij status, feria sexta post, totum tempus pomeridianum, etiã Sabbatum integrum quod sequebatur: ita quod D. Martinus ad huc responsum a Cæs. maiest. nullũ receperit.

Verfatar
sententia
Caroli ad
biduum.

Interea temporis uisus est, & uisitatus a multis Principibus, Comitibus, Baronibus, Equitibus, Nobilibus, sacrificis, religiosis, ac prophanis: ne quid dicam de uulgi numero. Hi curiam nunq; non obsederunt: nec uidendo satiari potuerunt. Etiam schedulę binę sunt affixę: una contra Doctorem, altera (sicut uidebatur) pro Doctore. Tã & si a multis, adeoq; intelligētibus, dolose ab inimicis factũ putatur id ipsum: ut occasio esset frangendi conductus, quam non impigre quærunt Romani Legati.

Celebritas
Luthe
ri.

Insidiosa
schedula
rum affi
xio.

FERIA secunda post, Iubilate, ante coenam, Archiepiscopus Treueren. renunciauit D. Martino, ut feria quarta sequenti, corã ipso hora sexta ante prandiũ compareret loco iterę designando. DIE sancti Georgij, sub coena, redijt a sacris Archiepiscopus Treueren. iussu Principis sui, petens, ut postridie hora nuper designata, in diuer

Vocatur
denno.

c

torio domini sui adesset.

Martinus
corā Prin
cipibus

FERIA quarta post Georgij natalem, dicto pa
rens D. Martinus, diuersorij Archiepiscopi Tre
ueren. ingreditur, adductus per sacerdotē eius,
& caduceatorē Cēsareum: prosequētib. cum
qui huc ueniētem e Saxonibus & Thuringis co
mitati sunt, & aliquot alijs præterea amicissimis.
Vbi coram Archiep. Treueren. Marchione Io
achim Brandenburgio, Duce Georgio Saxon.
Augusten. & Brandenburgen. Episcopis, Magis
stro Teutonicorū Comite Georgio, Io. Bock Ar
gentino, Vuerdheymero, & Peutingero Docto
ribus, Doctor Veus a secretis Marchionis Badē
fis, dicere cœpit, & protestatus est: nō in hoc uo
catum, ut in cōtrouersia uel disputatione confer
ret, sed solū ex christiana charitate, & clementia
quadā, Principes hoc a Cēs. ma. impetrasse, ut li
ceret eis clementē & fraterne exhortari eū. Dein
de, Consilia tametsi diuersa statuerint, nō tñ sta
tuisse contraria. q̄ si uel maxime errassent, ob id
tñ non corruere eorū autoritatē: saltē adeo, ut q̄
libet suo sensu contra ea niti uellet. Inserēs de Cē
turione & Zacheo multa, etiā de cōstitutionib.
humanis, cęrimonijs, statutis: ea omnia affirmās
fancita, ad reprimenda vitia pro qualitate & ui
cissitudine temporū: nec posse carere constitui
onib. humanis. Ex fructib. cognosci arborē. Di

Doctoris
Vei admo
nitio.

Consilia

ci tamen, ex legibus multa bona nata. Quod in
Cōcilijs sanctus Martinus, sanctus Nicolaus, &
multi alijs sancti interfuerint. Quod ingentes mo
tus, & tumultus incredibiles, excitaturi sint libri
eius. Quod libello, De libertate Christiana, uul
gus abutatur, ad exuendum iugum, ad stabiliē
dam inobedientiam. Longe nunc secus habere,
quam cum credentium cor unum, & anima esset
una. Legibus ergo opus esse. Præterea exponē
dum: quod cum multa bona scripsisset, et procul
dubio bono spiritu: ut de triplici iustitia, & alia:
diabolum hoc iam per insidias occultas agere, ut
omnia eius opera in perpetuum damnētur. Nā
ex his quæ ultimo scripserit uere, & iudicatur.
Quemadmodum arbor non ex flore, sed ex fru
ctu cognoscatur. Ibi addidit de dæmonio meri
diano, & negotio perambulante in tenebris, &
sagitta uolante. Tota oratio fuit exhortatoria, lo
cis rhetoricis, utilitatis, salubritatis legum, & ui
cissim periculorum & conscientie, & salutis pu
blicæ & priuatæ plena. Tum in principio, tū me
dio, tum calce identidem iuculcans, hanc admo
nitioem, propensissima uoluntate, &
clementia quadā singulari a Prin
cipib. fieri. Claudens in epi
logo, minas addidit: di
cens futurum,

Opus dia
boli

c ij

ut si in proposito perseveraret, Cæsar procedat
eum Imperio eiekturus: cōmonefaciens, ut hæc
& reliqua cogitaret & expenderet.

M. Luth
erus.

Respondit D. Martinus, Clemētissimi & illustris
simi Principes & domini, de uolūtate ista clemē
tissima & benigniss, ex qua hæc admonitio profi
ciscitur, ago gratias q̄ possum humillime. Agno
sco em̄ me homuncionem longe uiliore esse, q̄
ut a tantis Principib. sim cōmonendus. Nec oīa
consilia me reprehendisse, sed tantū Constanti
ense, ob hoc potissimū, quod uerbum dei dāna
uit. quod pateat in articulo hoc Ioannis H V S S,
ibi damnato. Ecclesia CHRISTI, est uniuersitas
prædestinatorum. Hoc damnasse conciliū Con
stantiense: & sic hunc articulum fidei, Credo Ec
clesiam sanctam catholicā, nō recusare, & uitam
& sanguinem impendere: modo eo non destru
datur, ut cogatur apertum DE I uerbum reuoca
re. Nam in hoc defendēdo, oportere magis deo
quā hominibus obedire. Scandalū autē duplex,
charitatis, & fidei. Charitatis, quod in moribus
& uita consistit. Fidei uero seu doct̄ine, quod in
uerbo dei uitari non possit. Per ipsum enim præ
stari nō posset, ut Christus non sit petra scanda
li. Si fides uere prædicaretur, & essent boni ma
gistratus, legem Euangelicā unam satis esse futu
ram, & leges humanas esse inutiles. Scire, obedi

Error con
cilij Con
stantiēsis.

Scandalū
charitatis
& fidei.

endum esse magistratibus & potestatib. etiam
male & iniue uiuentibus. Scire, cedendū pro
prio sensui: id quod etiam in suis scriptis docue
rit. Tantū, ne adigatur uerbum Dei negare: cæte
ra enim omnia obedientissime se præstaturū.

SECEDENTE D. Martino, Principes colloquū
tur, quid ingerēdum mandarent homini. Reuo
catum igitur in triclinium, Doctor badeñ. repe
tiuit priora: cōmonefaciens, ut sua scripta iudi
cio Cæsaris & Imp. subijceret.

Doct̄or
VENS.

Suscepit D. Martinus suppliciter & modeste, ne
q̄ pati, neq̄ passurum ut diceretur, ueritus iudi
cium Cæsaris, Procerum, & Ordinum Imperij.
Tantū enim abesse, ut eorum examen reformi
det, ut uel a minimis quoq̄ atrocissime sua expē
di promitteret: modo id scripturæ sacre, & uer
bi diuini autoritate fieret. Verbum autē Dei tam
apertum sibi esse, ut cedere nequeat: nisi uerbo
Dei meliora edoctus. Scribere enim sanctū Au
gustinū, didicisse hunc honorem solis illis libris
habere, qui Canones uocantur, ut ueros credat:
cæteris uero Doct̄orib. quantalibet uel sanctita
te uel doct̄ina, ita demū credere, si uera scribāt.
Ad hæc s. Paulum ad Thesaloniceñ. scripsisse,
Omnia probate, quod bonum est tenete. Et ad
Galatas, Etiam si angelus ex cælo ueniat, & aliud
prædicet, anathema sit, eiq̄ non credendū. Quo

Lutherus.

Augusti
nus.

Paulus

ACTA LUTHERANA

magis obsecrare: ne conscientiam ipsius, scripturæ & uerbi diuini uinculis ligatam, detrudat ad negandū tam clarum Dei uerbum. Et ut cōmendatum haberent ipsum, & priuatim apud Cæs. maiest. alioquin enim, nihil non uel obsequentissime facturum. Hæc locutū, interrogauit Marchio Brandenburgen̄, Elector. Num dixisset, se non celsurū, nisi conuictum sacra scriptura? Respondit D. Martinus, Etiā dñe clementiss. uel rationibus clarissimis & euidentibus.

Marchio Brandeb.

In triclinium Treuiri uocatur

O Joseph Stam miferum.

Io. Cocleus

ITA soluto hoc conuentu, Principib. reliquis incuriam proficiscentibus, Treuir D. Martinū acciuit in suū tricliniū, adhibito suo Officiali, Io. Eckio, & Cocleo. Cum Martino Hieron. schurff, & Amsdorfius. Cœpit Officialis argumentari, quā q̄ causidicus, Ex literis sacris fere semper natas hereses, ut Arrianā ex hoc Euangelij, Ioseph non cognouit coniugē suā, donec pareret primogenitū suū. Deinde eo progressus, ut niteretur cōuellere hanc positionē: ecclesiā catholicā esse uniuersitatē sanctorū. Ausus etiā, ex lolio facere triticum, & ex corporū excrementis membra. Quæ et talia ineptientem, perstrinxerūt dictis D. Martinus, & D. Hieron. Subsecuturi, interstrepuit Ioannes Cocleus, tantū conatus cōmonefacere, ut ei proposito desisteret, non etiam docere. Tandem digressi sunt. Placuisse Treuironū Archiep̄

NAVVORM.

piscopo, ut a prandio redirent. Sed nō adeo probauerunt Officialis & Cocleus.

Post prandiū Cocleus D. Martinū in diuersorio eius argutis odiosiss. adortus (in quib. modeste per Hieron. Ionam, & Thiloninū repressus) nō declinauit postulare: ut renūciata fide publica, se cum disputaret: exhortatus, ut reuocaret. D. uero Martinus, pro incredibili humanitate & p̄bitate sua, hoīem benignit̄ habuit: & abiturū commonuit, ne nimīū affectibus tribueret: & contra ipsum scripturus, autoritate scripturę diuinę adferret, nam alioqui nihil effecturum.

SUB uesperā Treuir nunciauit D. Martino, in prete Amsdorfio, fidē publicā a Cæsare in biduū p̄tractā: ut interim cum eo agere posset. In hoc igitur postridie Doctorē Peutingerū, & D. Baden̄, ad eū uenturos, imo & ipsum cū eo acturū. Feria, v. ipsa Marci, añ meridiē, Peutingerus, & Baden̄, conati s̄ psuadere D. Martino, ut simpliciter & absolute, Cæsari & Imp. permitteret iudiciū scriptorū. R̄ndit, se oīa & facturū & passurū, si mō scripturę sanctę niterent̄ autoritate, alioq̄ em̄ nihil minus cōmissurū. Nā deū per Prophetā dixisse, primo. Nolite confidere in Principib. in filiis hoīm, in quib. nō est salus. Dein, Maledictus q̄ cōfidit in hoīe. Vehementius urgentib, Respondit, nihil minus permittēdū hoīm iudicio, q̄

Hieron.
Ionas.
Thiloninus.
Lutherus.

Induciae fidei pub.

¶

O constantian Lutheram.

c iij

ACTA LUTHERANA

uerbū Dei, ita abierunt: rogantes ut deliberaret, meliora responsurus: a prandio se redituros.

Concilij
futurum.

POST prandium reuersi, idem quod ante meridie frustra conati sunt. Orauerunt, ut saltē Concilij futuri iudicio sua submitteret. Et hoc permisit: sed ita, ut decerptos ex libris suis articulos, ipsi exhiberent Concilio subijciendos: sed ita, ut sententiam de illis ferrent scripturæ & uerbi diuini testimonio. At illi a D. Martino digressi, Archie-

O iniquā
delationē.

piscopo Treuiron: dixerunt, pollicitum, se sua promissurum Concilio in articulis nonnullis, interimque taciturū de hisdē. Quod D. Martinus ne cogitaret quidē: ut qui semp̄ eatenus negarat, quippiā uel negare uel differre quod ad uerbum Dei attineret. Euenit ergo Dei munere, ut Treuir D. Martinū euocaret, & eum coram auditurus. Vbi ergo diuersum intellexisset quā Doctores dixissent: affirmavit, non magno redempturum, nisi audiuisset se & eum. Nam alioquin statim Cæsarem auditurum, dicturumque quererent Doctores.

Treuiren.
archiepif.

EGIT Triumuir clementissime cum D. Martino: primo remotis omnibus arbitris, tum de Cæsare & Imp. tū de Concilij iudicio. In quo colloquio D. Martinus nihil celauit Treuirū: probā parū tuto tantā rem illis permissurū, quod sub fide publica euocatū, nouis mandatis aggressi damnasent, sententiā & Bullam Papæ approbantes.

Fidem illi
tentatam.

IN AVVORM.

Deinde admissio etiā amico, petiuit Treuir a D. Martino remedia, quibus huic causæ occurri posset. Respondit Lutherus, meliora non esse quam de quibus Gamaliel Actū quinto dixisset, teste sancto Luca. Si ex hominibus consilium est, hoc opus dissoluetur: si uero ex Deo est, dissoluere non poteritis. Hoc potuisse Cæsarem, & Imperij ordines, scribere Pontifici Romano. Nam scire, si hoc suum propositum ex Deo non sit, intra triennium, imo biennium sponte sua periturum.

Consiliū
Lutheri.

Dicenti Treuiron, Quid esset factururus, si decerneretur articuli Concilio submittendi? Respondit Lutherus: modo non sint hi quos conciliū Constantiense damnauerit. Ait Treuir. Se uero timere, eos ipsos futuros. Atqui inquit Lutherus, de eiusmodi tacere neque possum, neque uolo: ut certus, his decretis damnatum Dei uerbum: & uitam & caput potius amissurus, quam tam clarum uerbum Domini deserturus.

Treuiren.
Luthero.

Treuir uidens Doctorem Martinum, Dei uerbum iudicio hominum nequaquam submissurum, dementer dimisit. Roganti que, ut curaret sibi committatum clementem a Cæsarea maiestate, Respondit, se rem probe curaturum, & renunciaturum. NEQUE ita multo post, officialis Treuerensis, præsentem Cancellario Austriae, & Maximiliano a secretis Cæsaris, Doctori Martino in diuersorio

ACTA LUTHERA

Orator eius, mandato Cæsaris dixit. Quia tam multipli-
 Cæsaris citer frustra a Cæsare, Electoribus, Principibus,
 & Ordinibus commonefactus, ad cor & unitatē
 noluerit redire: reliquum, ut Cæsar, ut Aduoca-
 Remitti tus fidei catholicæ, procedat. Ergo mandatū Cæ-
 tur ad sua. saris esse, ut intra triginta unum dies, hinc ad se-
 curitatem suam redeat, sub conductu publico &
 libere ipsi seruādo: neq; uel prædicando, uel scri-
 bendo in itinere populum commoneat.

M. Luth- PATER clementissimus, modestissime respon-
 rus. dens, sic coepit. Sicut Domino placuit, ita factum
 est. Sit nomen Domini benedictum. Primo oim
 serenissimæ Cæs. maiestati, Principibus, & reli-
 quis Imperij Ordinibus gratias ago humillimus,
 pro tam benigna & clementi audiētia: proq; cō-
 ductu libero & seruato, & seruando. Neq; enim
 quicquam desyderauī in eis, nisi reformationem
 per scripturam sanctam a me tantopere flagita-
 ram. Alioqui pro Cæs. maiestate, & Imperio pas-
 surus omnia, uitam & mortē, famam & infamiā:
 nihilq; mihi prorsus reseruaturus, nisi unicū uer-
 bum Domini liberum, ad confitendum & testifi-
 candum illud: Cæs. maiestati, & toti Imperio me
 humillime tum cōmendans, tum subijciens.

O christi- POSTRIDIE igitur, hoc est, feria sexta post, Iu-
 enam con- bilate, die Aprilis. xxvi. salutatis patronis & ami-
 stantiam. cis, qui eum frequentissimī conuenerūt, sumpto.

NAVVORM.

ientaculo, hinc abiit ad horam ante meridiē des-
 cimam, comitatus & ab ijs qui huç uenientē pro-
 secuti sunt, & a Doctore Hieronymo Schurffiu
 risconsulto Vuittenbergeñ. Nam Caspar sturm
 us caduceator, post aliquot horas secutus egres-
 sum, Oppenheymij inuenit, profecuturus uoca-
 li mandato Cæsaris Caroli.

Vuorm. u
 cia abti.

DEVS igitur hominem pientissimum tuendo,
 & docendo EVANGELIO natum,
 diutissime seruet Ecclesie sue,
 una cum suo uerbo.

AMEN.

